

APPLIED ASPECTS OF VISUAL SUPPORT IN THE REFERENCE BOOKS “A LITTLE CROOKED BUT BEAUTIFUL”

Valentina T. Radeva

“Angel Kanchev” University of Ruse, Bulgaria

ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ НА ВИЗУАЛНАТА ПОДКРЕПА В ПОЗНАВАТЕЛНИТЕ КНИЖКИ „МАЛКО КРИВО, НО КРАСИВО“

Валентина Т. Радева

Русенски университет „Ангел Кънчев“, България

Abstract: The author of the current paper aim to present the practical dimensions of the theoretical frameworks related to the present day trends for increasing the emotional, cognitive and behavioral skills of pre-school children. Specific examples from the created by the author pre-school art learning books entitled “A Little Bit Distorted but Beautiful”, which provide the whole stage of pre-school education, are presented.

Keywords: Art; Pre-school Education; Pre-school Learning Books; Conceptual Framework; Visual Support; Emotional Intelligence; Esthetic Education; Personal Development; Motivation; Creativity.

Резюме: Авторът на настоящия доклад има за цел да представи практическите измерения на теоретичните постановки, свързани с актуалните тенденции за усъвършенстването на емоционалните, когнитивните и поведенческите умения на децата в предучилищна възраст. Посочени са конкретни примери от авторски продукт – познавателни книжки по изобразително изкуство „Малко криво, но красиво“, обезпечаващи целия етап на предучилищната подготовка.

Ключови думи: изобразително изкуство, предучилищно образование, познавателни книжки, концептуална рамка, визуална опора, емоционална интелигентност, естетическо възпитание, личностно развитие, мотивация, творчество.

Различни изследователи на теоретичните и методическите постановки, свързани с обучението по изобразително изкуство, признават голямото значение, което имат тези дейности за развитието на сензорните процеси още в най-ранна детска възраст – усещане, възприятия, представи. Цонка Шейтанова отбелязва една важна особеност на маките деца, отнасяща се до възприемането на действителността около тях – неспособността на този ранен етап да се вглеждат в детайлите, неустойчивото им внимание, което довежда до повърхностно отразяване на характерните белези на света, заобикалящ детето. Тук идва навременната и необходимата намеса на изобразителните дейности в детската градина, стимулиращи сензорните процеси, и които се опират главно на прякото отражение на действителността. Именно в тази ранна възраст „се извършва най-интензивно сензорно развитие, което позволява натрупване на богат сетивен опит и създава условия за изграждане на ярки сетивни образи, активно стимулиращи изобразителната дейност“ (Sheytanova et al., 1993: p. 8).

Позовавайки се на някои изследвания на Й. Песталоци, Николай Гюлчев отбелязва, че според видния теоретик в областта на методиката всички знания произтичат от числата, формата и думите. За Песталоци първите стъпки към познанието са свързани със съзерцанието, а рисуването той вижда като най-съвършения начин да се придобие това умение. Доразвивайки своята теза, Й. Песталоци пояснява, че за да се усвои изкуството на осмисленото съзерцание са необходими специални упражнения, както и „няколко най-прости и строго определени форми, с помощта на които очите да имат възможност да разлагат всички останали части и да определят взаимоотношенията на последните. За Песталоци основните фигури, които той нарича „нормативни“, са: „линията, триъгълът, квадратът, кръгът и овалът“ (Gyulchev, 2012: p. 36). Неслучайно Огнян Занков отдава приоритетно значение на фигуралните упражнения в преучилищна възраст, засягащи рисуването, апликирането и моделирането на предмети с несложна форма (топка, слънце, къща и т.н.), чрез които децата овладяват определени сензорни еталони за различни геометрични форми (кръг, квадрат, триъгълник, правоъгълник).

Както Ц. Шейтанова отбелязва, изобразителните дейности имат голямо значение и за формиране на естетическо отношение у децата към действителността. То не е толкова познавателно по своя характер, колкото оценъчно. Тя диференцира следните пътищата за формирането му:

- чрез директен или косвен/ виртуален контакт с природната или обществената среда;
- чрез достъпни за възприемане произведения на изкуството;
- чрез художествените дейности на децата.

Шейтанова пояснява, че самостоятелната художествена дейност се стимулира от ежедневните активности на детето, тя е продиктувана от личните впечатления на детето, натрупани под влияние на възпитанието, от обществената и природна среда, от средствата за масова информация и др. Тази основна форма за контакт на децата с изобразителното изкуство се допълва и обогатява чрез насочване на децата към разглеждането на илюстрации, албуми с детски рисунки и др. Ц. Шейтанова уточнява още, че обогатяването на детските художествени възприятия са ангажимент на учителя, който следва да осигурява подходящите материали.

Фиг. 1. Познавателни книжки „Малко криво, но красиво“

Съобразно редица нормативни изисквания на актуализираните държавни образователни стандарти (ЗПУО, Наредба № 5/ 03.06.2016 г. за предучилищното образование, Наредба №10/19.12.2017 г. за познавателните книжки, учебниците и учебните помагала), целящи постигане на по-ефективен образователен процес, работата на педагогическите специалисти следва да е обезпечена с богат набор от дидактически пособия. Такива са познавателните книжки по образователно направление *Изобразително изкуство*, чието основно предназначение е да предоставят не само визуална опора на децата в самостоятелната им практическа дейност, но и да подкрепят дейността на учителя.

Авторите на познавателните книжки по изобразително изкуство към програмната система „Златно ключе“ предлагат пътища за синхронизиране традиционните достойнства на предучилищната подготовка с необходимостта от подобряване и актуализиране на образователното съдържание, корелиращо с

новите образователни стандарти (Radeva and Pamukova, 2019), (Radeva and Pamukova, 2018), (Bit i tehnika, n. d.).

Съдържанието на познавателните книжки „Малко криво, но красиво“ е изцяло съобразено с всички теоретични, методически и нормативни изисквания при структуриране на образователното съдържание в тях. Концептуалната рамка на методическата структура в книжките кореспондира с нормите на националното образователно законодателство, което прокламира прилагането на личностно-развиващ подход, стимулиране на интерес към образованието още в ранна детска възраст, разгръщане на творческите процедури във всички степени на образование и обучение чрез въздействие върху чувствата и емоционалните преживявания на децата.

Постепенният преход от репродуктивно към продуктивно възпроизвеждане и стремеж към проява на творчество е свързан с осигуряване на богат набор от впечатления и преживян личен опит от детето. В периода на предучилищната възраст представите на децата „често имат фрагментарен характер или са дифузни и неустойчиви“ и тук от ключово значение е ролята на педагога, който следва да се грижи за тяхното обогатяване и конкретизиране (Sheytanova et al., 1993: p. 14).

Една от основните функции на работните листове от познавателните книжки „Малко криво, но красиво“ е да подпомогнат изобразителната дейност на децата при усвояването на система от сензорни еталони, които им позволяват адекватно да се ориентират в качествата на нови непознати предмети, обекти, явления, състояния. Съдържанието на визуалната информация подкрепя развитието на сензорните процеси у децата чрез осигуряване на богат сетивен материал, който е предпоставка за разкриването на вътрешните скрити свойства и белези на предметите и обектите, които лесно могат да бъдат установени по техните външни видими признаци и състояния. Всички планирани основни форми на педагогическо взаимодействие в своето единство обезпечават разгръщането на разнообразните изобразителни дейности и предоставят възможност децата в предучилищна възраст системно да се включват в изобразителни дейности с познавателен и творчески заряд (Terzieva et al., 2018).

В образователното съдържание на познавателните книжки по изобразително изкуство, особено при малките възрастови групи (3–5 годишни), умишлено се избягва обичайното присъствие на класически произведения на изкуството. Като познавателен дидактически ресурс се използват най-вече репродуцирани детски творби (или такива, които като стилистика се доближават до тях), достатъчно разнообразни по своя характер, носители на

богата визуална информация. В този смисъл те са благоприятна отправна точка за полагане основите на първите крачки в необятния свят на изобразителното изкуство. Именно подобни визуални ресурси са предпоставка да се направи значително по-успешен опит за анализ, макар и на детските творби, тъй като децата бързо се ориентират в съдържанието им, в използваните изразни средства, в настроението, което е пресъздадено. Такива примери от познавателните книжки за първа и втора възрастови групи са представени по-долу на фиг. 2 и фиг. 3.

Фиг. 2. Тема от 1 група: „Аз обичам мама“

Фиг. 3. Тема от 2 група: „Врабчета“

При усвояването на основни понятия на емпирично равнище и формирането на образните представи на децата се прилага тематично-спираловидният принцип за надграждане чрез постепенно усложняване и обогатяване образите на достъпни за децата предмети, обекти, дейности, явления. Стремешът е те да са съобразени с сензитивните възможности на детето, с обективно преживяното знание и поетапното обогатяване на перцептивния им опит. Устойчивото изграждане на нагледно-схематизирани образи при най-малките, при спазване на изискването за диференциране на съществените признаци от несъществените, се постига чрез цикличност в изобразителните дейности, изразяваща се в следната методическа последователност: моделиране → апликиране → рисуване. Тази взаимовръзка осигурява по-плавен преход в сетивното опознаване на обектите и успешното им пресъздаване както в по-близката до децата триизмерна форма, така и в по-абстрактното им двуизмерно изображение. В примерните работни листове от познавателната книжка за първа възрастова група от фиг. 4 е представен модел за надграждане уменията на децата за пресъздаване на образи, състоящи се

основно от кръгли форми (образ на снежен човек). Надграждането преминава в следната хронологична последователност, балансирано разпределена във времето – обемно моделиране на образа (тема „Снежен човек“ от първия работен лист), апликирането му от предварително подготвени от учителя форми (тема „Снежен човек“ от втория работен лист), и чак тогава самостоятелното му изобразяването с темперни бои отново върху втория лист, върху който са налични достатъчни ориентири и примерни образци (тема: „Приятел за Снежко“).

Фиг. 4. Модел на надграждане на уменията – моделиране → апликиране → рисуване (1 група)

Авторският екип на познавателните книжки „Малко криво, но красиво“ изцяло споделя констатацията на Ц. Шейтанова, че „колкото и чувствително да е малкото дете към яркото и блестящото, то не е в състояние само да усети истинските естетически качества на предметите и явленията, да им се възхити и да им се наслади“ (Sheytanova et al., 1993: р. 9). В тези случаи определяща е ролята на учителя. В голяма степен той е подпомогнат за ефективно мотивиране на децата (особено най-малките) чрез самите текстове на задачите към всяка от ситуациите в познавателните книжки (главно за първа и втора възрастова група). Допълнителни методически насоки са предоставени в ръководството за учителя. Стремешт е още първите срещи на детето с изобразителното изкуство да протичат непринудено, всяко дете да има свободата да разглежда, да пита, както и спокойствието, че може да харесва или пък да не приема определени факти и обстоятелства, свързани с изображението.

Твърде възможен резултат при опита за пресъздаване на конкретни образи от най-малките е достигането до нереалистично, деформирано изображение. Огнян Занков обяснява проявите на неосъзната деформация със

сравнително скромния жизнен опит на децата, с наличието на най-общи образни представи и недостатъчна изобразителна подготовка. Поради тази причина всяка тема от образователното съдържание на познавателните книжки е обезпечена с наличието на работен лист за самостоятелна изобразителна дейност. Изключение правят темите, свързани със създаване на обемен пластичен образ или с изпълнението на колективна задача. За тях също е предвидена визуална опора, но творбата има своето самостоятелно съществуване в пространството. Във всички случаи на проява на художествена деформация О. Занков препоръчва да се изслуша аргументацията на децата, без да се осъждат прибързано техните способности.

С оглед по-широкото прилагане на диференцирания подход в образователно-възпитателния процес и за да се избегне шаблонизирането на резултатите от изобразителната дейност, Огнян Занков препоръчва учителят да предложи няколко образца, степенувани по сложност в композиционно и цветово отношение или техника на изпълнение. В този смисъл следва да се има предвид, че работните листове от познавателните книжки са отправна точка, от която би могло да се тръгне в поне няколко различни посоки и като краен резултат да са налице различни творчески решения. За целта от изключително значение е насочващата роля на педагога, който при необходимост би могъл да се възползва от предложените в книгата за учителя възможности за проява на творчество от децата – своеобразна препратка към т. нар. избираеми изисквания към децата. В методическите указания към всяка от темите е представен примерен алгоритъм за осъществяване на задачите, който дава възможност за трансформиране, надграждане, генериране на идеи при реализиране на възпитателно-образователното съдържание, вложено в темата, съобразно индивидуалните потребности на децата в групата и предпочитанията на учителя. Авторите на книжките „Малко криво, но красиво“ изцяло споделят идеята за преодоляване на точното възпроизвеждане, на копирането на образците (в голяма степен намиращи се върху самите работни листове), тъй като детската творба „трябва да отразява усвоения от тях [от децата – бел. В. Р.] опит – визуален, сетивен и практически“ (Zankov, 2005: p. 10).

Съществена особеност на предоставената визуална опора за всяка двойка седмични педагогически ситуации е, че тя е оптимално разположена по страниците на познавателната книжка и е съобразена с вида на изобразителната дейност, със спецификата на образа – детайлизиран или обобщен, с количеството на елементите за доизграждане и тяхната големина. В по-голямата си част двойката теми са в логическа зависимост помежду си, като

обикновено втората ситуация надгражда познавателните, изобразителните и творческите дейности от предходната.

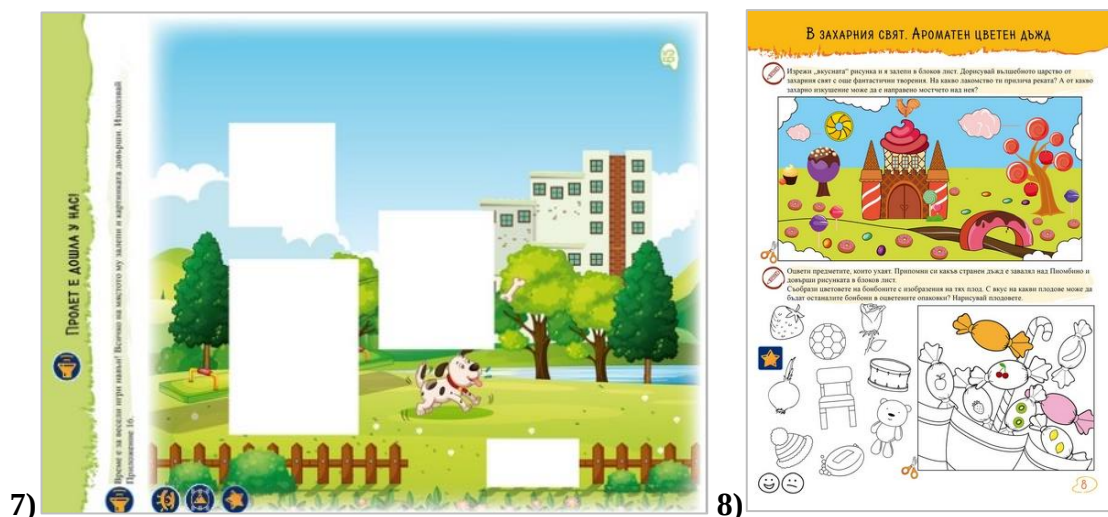

Фиг. 5. Тема „Къщички“, 1 група

Фиг. 6. Теми „От раклата на баба – риза. Пъстри шевици“

В своите най-общи препоръки за формиране и развиване на творческите способности на децата в изобразителните дейности Ц. Шейтанова призовава педагозите да „използват творчески мотиви, добре намерени от учителя. Те да са наситени с игрови подходи, които да насочват децата към вариантност на изобразителните решения, към непринудено предаване на своите впечатления и преживявания“ (Sheytanova et al., 1993: p. 16).

В познавателните книжки използването на игрови похвати, на дидактически упражнения, съпътстващи основната изобразителна дейност, присъствието на забавни персонажи, пресъздаващи емоционални състояния или действия, целят да стимулират познавателния интерес у детето и да провокират детското любопитство и интерес към нещо ново, различно, непознато. Застъпената игрова дейност (пъзели, скрити картинки, откриване на липсващи части и др.) цели да допринесе за по-ефективното, по-забавното реализиране на поставените изобразителни задачи и както Огнян Занков коректно формулира, тя „освобождава децата от дидактическата скованост и им внушава известна свобода на действията, на мислите, на чувствата, на въображението“ (Zankov, 2005: p. 19).

Фиг. 7. Тема: „Пролет е дошла у нас“, 1 група

Фиг. 8. Тема „Ароматен цветен дъжд“, 4 група

Много специалисти свързват възпитаването на естетическата възприемчивост с развитие на способността за поетапно усвояване на формата, със схващане на съотношението между детайлите, с разбиране смисъла на композицията и на другите изразни средства. И за Николай Гюлчев композиционните умения са необходими за осъществяване, за усвояване, за осмисляне на естетическите принципи в изобразителните дейности. Както той заключава, „тяхното формиране е сложен, но управляем процес, в хода на който е необходимо компетентно педагогическо ръководство“ (Gyulchev, 2012: р. 34). Познавайки се на цитат на Р. Арнхайм, авторът уточнява, че едно от най-съществените средства на композицията във визуалните видове изкуства, което намира място на различни нива и във всяко произведение на изкуството, е разделянето на зрително възприемания модел на по-елементарни единици. Прилагането на „принципа на подобие“, според Н. Гюлчев, е своеобразна препратка към правилата за композиционно организиране на частите на обектите и пространствената им ориентация. Според него „уменията за групиране са пряко свързани с прилагане на принципа на подобие при образуване на група от елементи със сходни визуални свойства“ (Gyulchev, 2012: р. 31). Подобни примери в книжките „Малко криво, но красиво“ има на много места по страниците им. По-долу са представени примерни теми, засягащи проблеми на релефното моделиране (от книжката за първа група) и създаването на обемен пластичен образ (от книжката за трета група).

Фиг. 9. Тема „Бастунчета“, 1 група

Фиг. 10. Тема „Това е мое“, 3 група

Посоченият пример за релефното моделиране е показателен за използването на иновативен похват при реализацията на ситуациите за първа и втора възрастова група, отнесени към този тип дейности, които се реализират чрез използването на работните листове като добавена двуизмерна повърхност за естественото разполагане на пластичния образ в конкретна обстановка. Предварителното поставяне на листа в прозрачен джоб за документи гарантира спазване на методическите изисквания за правилното съхранение и работа с пластичния материал, за запазване художествено-естетическите достойнства на творбата.

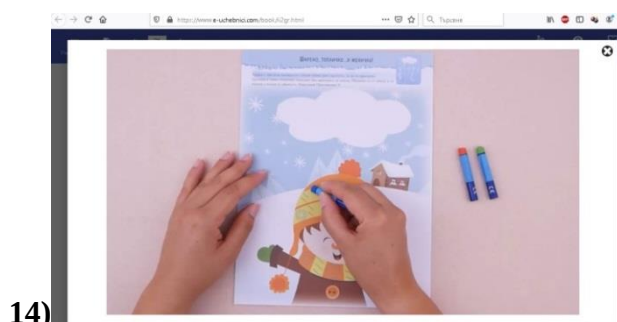
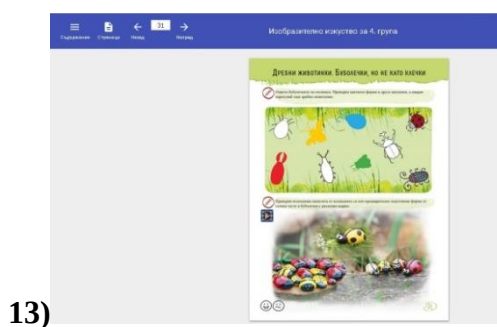
Ограниченото рисувателно пространство върху работните листове на книжките за трета и четвърта възрастова група провокира използването на друг иновативен похват при реализиране на някои изобразителните задачи, а именно – прилагането на колажна техника (добавена рисувателна повърхност). Тя се състои в допълнително увеличаване на пространството за рисуване чрез апликирането на помощния ресурс от познавателната книжка върху блоковия лист или лист хартия А4.

Фиг. 11. Тема „България празнува“, 3 група

Фиг. 12. Тема „Батут за дъждовни капки“, 4 група

Една от най-съществените ползи от въведените в употреба нови познавателни книжки, създадени по изисквания на актуализираните образователни стандарти, е наличието на електронно базирани варианти и допълнителни ресурси към тях, които впечатляват и привличат още повече вниманието на децата при възприемане на визуалната информация. Наличието им предоставя възможност неограничено във времето те да се обновяват, усъвършенстват, обогатяват. Съдържанието на електронния вариант на познавателните книжки от поредицата „Малко криво, но красиво“ изцяло отговаря на изискванията на Наредба № 10 за познавателните книжки, учебниците и учебните помагала за присъствие на различни медийни формати с образователна цел, като текстове, изображения, видеозаписи, аудиозаписи, анимация и др. (фиг. 13 и фиг. 14).

Фиг. 13. Електронна книжка за 4 група

Фиг. 14. Видеофайл от електронната книжка за 2 група

Изведените водещи концептуални линии в структурирането на образователното съдържание на книжките „Малко криво, но красиво“ фокусират вниманието върху значимостта на логическите връзки и спираловидното надграждане на понятията в съдържанието, богатството и оперативността на образите, които са важни фактори за повишаване познавателната активност на детето, а също и критерий за устойчивост на постигнатите когнитивни равнища. Стремешът на авторите е да се дистанцират от използването на визуална и понятийна база данни, както и от изпълнението на практически задачи, ориентирани към запаметяване и възпроизвеждане, тъй като това не предоставя възможност на децата за проява на самостоятелност, за творческо мислене и за вземане на възможни решения в непредвидени, проблемни ситуации.

Докладът отразява резултати от работата по проект № 2019 - ФПНО - 01, финансиран от фонд „Научни изследвания“ на Русенския университет.

References // Библиография

- Bit i tehnika, (n. d.). Izdatelstvo Bit i Tehnika (in Bulgarian), [Издателство Бит и Техника]
Available at: <http://www.bititehnika.com/> (Last view: 29.10.2020)
- Gyulchev, N. (2012). Izobrazitelnata deynost v preduchilishtna vazrast (in Bulgarian), Plovdiv, 2012. // [Гюлчев, Н., Изобразителна дейност в предучилищна възраст. Пловдив, 2012]
- Radeva, V.; Pamukova, P. (2018). Malko krivo, no krasivo – Poznavatelni knizhki po izobrazitelno izkustvo za treta i chetvarta vazrastova grupa (in Bulgarian), Varna: Bit i tehnika OOD, 2018. // [Радева, В., П. Памукова. Малко криво, но красиво – Познавателни книжки по изобразително изкуство за трета и четвърта възрастова група. Варна, Бит и техника ООД, 2018]
- Radeva, V.; Pamukova, P. (2019). Malko krivo, no krasivo – Poznavatelni knizhki po izobrazitelno izkustvo za parva i vtora vazrastova grupa (in Bulgarian), Varna: Bit i tehnika OOD, 2019. // [Радева, В., П. Памукова. Малко криво, но красиво – Познавателни книжки по изобразително изкуство за първа и втора възрастова група. Варна, Бит и техника ООД, 2019]
- Sheytanova, Ts.; Zankov, O; Stoykova, N. (1993). Izobrazitelnite deynosti v detskata gradina (in Bulgarian), Ruse, 1993. // [Шейтанова, Ц., О. Занков, Н. Стойкова, Изобразителните дейности в детската градина. Русе, 1993]
- Terzieva, M.; Lazarova, M.; Radeva, V.; Pamukova, P. et al. (2018). Kniga za uchitelya za tret i chetvarta podgotvitelni vazrastovi grupi v detskata gradina i uchilishte (po izobrazitelno izkustvo) (in Bulgarian), Varna: Bit i tehnika OOD, 2018. // [Терзиева, М., М. Лазарова, В. Радева, П. Памукова и др. Книга за учителя за трета и четвърта подготвителни възрастови групи в детската градина и в училище (по изобразително изкуство). Варна, Бит и техника ООД, 2018]
- Zankov, O. (2005). Metodi za prepodavane na izobrazitelno izkustvo v preduchilishtna i nachalna uchilishtna vazrast (in Bulgarian), Sofia, 2005. // [Занков, О., Методи за преподаване на изобразително изкуство в предучилищна и начална училищна възраст. София, 2005]

гл. ас. д-р Валентина Тодорова Радева
преподавател в Русенски университет „Ангел Кънчев“

Chief assistant Valentina Todorova Radeva PhD
University of Ruse „Angel Kanchev“
e-mail: vtradeva@uni-ruse.bg

INIS SERIES

Онлайн поредица на
интердисциплинарната научна мрежа

Информационно общество

Том 2, 2023

<http://www.math.bas.bg/vt/inis/series/>

Online Journal of the
Interdisciplinary Scientific Network

Information Society

Volume 2, 2023

ISSN: 2815-4231

Редактори

Галина Богданова

Светослав Косев

Editors

Galina Bogdanova

Svetoslav Kosev

Технически редактори

Николай Ноев, Николина Джановска

Technical Editors

Nikolay Noev, Nikolina Dzhanovska

Издание на:

Институт по математика и
информатика при Българска академия на
науките, България

Published by:

Institute of Mathematics and Informatics
at the Bulgarian Academy of Sciences,
Bulgaria

С помощта на:

Великотърновски университет
„Св. св. Кирил и Методий“, България

Helped by:

“St. Cyril and St. Methodius”
University of Veliko Tarnovo, Bulgaria